



Mürsəl İrəvanlı,
Yazıçı-publisist,
M. Qorki adına
Beynəlxalq
mükafat laureatı
Gəncə şəhəri

Biz böyük xalqıq. Böyüklüyümüz sayımızın çoxluğunda deyil, səbrimizin böyüklüyündədir. Çox vaxt susmuşuq, çünki böyüklümüz bizə dözümlü, səbrli olmağı tələp ediblər. Elə zamanlar olub ki, bıçaq sümüyə dırənib, yenə də dillənmişdik. Özümüzdə güc toplayıb dilləndikdə isə səsimizi özümüzün qanımızda boğub, həyatımızın nurunu qan çanağında söndürüblər.

...Bu insanın qərribə taleyi oldu. O, dövrünün bir çox ziyalı kimi, öz dövlətinin istiqbaltını düşünmüş, xalqının bir tərəfdən rusların, digər tərəfdən erməni qaniçənlərinin ayaqları altında əzilməsinə dözə bilməmiş, esərlərin, bolşeviklərin, menşeviklərin, daşnaqların və sayı bilinməyən kimlərin, kimlərin cəllad caynaqlarından xilasını müsavətçilikdə görmüş, xalqının nicat yolu tapması üçün yalnız, bu partiyanın hakimiyyətə gəlməsi üçün çalışmışdı. Onunla çiyin-çiyinə çalışan dostu və məsləkdaşı Hüseyn Cavid, Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Mikayıl Müşfiq, Hənəfi Zeynəli, Əli Nazim, Tağı Şahbazi və başqa ədəbiyyat xadimləri "troyka" adlandırılan üç qaniçənin 10-15 dəqiqəlik məhkəmələrinin qurbanı olmuşlar

Vətənimizə Azərbaycan demişik! Can Azərbaycan! Çox canlar qurban vermişik onun uğrunda. Yenə də verəcəyik. "Torpaq uğrunda ölən varsa - vətəndir" - demişik. Torpağımızı çoxdan Vətən eləyib, qoynunda yuva qurmuşuq. Hər birimiz üçün çox əzizdir vətən torpağı. Çünki gözümlü açib, onu yaralı bir quşun pələng ağzında çırpınan kimi öz azadlığı, torpaqlarının bütövlüyü uğrunda hər zaman mübarizə apardığını görmüşük. Hər zaman öz igidlikləri ilə seçilən, düşmən süngüsünün qarşısında öz sinəsini sipər edən vətən fədailərini Azərbaycan adlı vətənimiz yetişdirmiş, onlar da öz doğma anasını qoruyurmuş kimi, yurdlarının hər bir qarışı uğrunda öz canlarından keçməyə hazır olublar. Vətən torpağımız hər zaman müharibə meydanına çevrilib, uğrunda çox sayda qurbanlar gedib. Dişimizlə, dirəgimizlə, qanımızla əldə etdiyimiz bayrağımızı hər zaman ucalarda dalğalandırmağa çalışmışıq. Milli adət-ənənələrimizi qoruyub saxlamış, tariximizin, ədəbiyyatımızın olduğu kimi, tədris və təbliğinə çalışmışıq. Onları istər daxilimizdə olan satqınların pəncəsindən, istərsə də yadelli qaniçənlərin hər hansı bir təhrifindən qorumuş, gələcək nəsle çatdırmağa çalışmış alimlərimiz, ziyallılarımız olub.

Deyirlər, bir kimsəni anlayıb, başa düşmək üçün onun vəziyyətinə girib, dünyaya onun baxış çərçivəsindən baxmaq lazımdır. Bu zaman qarşıdakı insanı daha yaxşı anlamaq olar. Deyirlər və deyirik. Lakin özümüz dediyimizə əməl edirikmi? İllərlə öz ömrünü xalqının yolunda şam kimi əritmiş insanlara verdiyimiz qiymətin fərqi nə vardıqda təəssüf hissi keçiririk. Lakin bu, çox sonralar, həmin şəxslərin həyatını alt-üst etdikdən sonra ağılımıza gəlir. Unudulmaz şairimiz Cabir Novruz yaratdığı incilərdən birində demişdi: "Sağlığında qiymət verin insanlara...". Bəli, onlara bu cür qiymət verməmişdiklər - "Xalq düşməni". Biz onların baxış çərçivəsindən baxa bilməmişdik. Hətta onların ölümündən sonra belə ailə üzvləri doğma ellərindən pərə-n-pərə salınmış, övladları qürbətə vətən seçmişdilər. Uzun müddət Salman Mümtazın

onun cəmi 29 yaşına var idi. Vətənidən uzaqda yaşamağa məcbur olan "Çox uzaq olsa da bu tən səndən, Könlüm ayrılmayır vətən səndən" - deyən Məhəmməd Hədi, "Düşmüşəm avare eldən-obadan" - deyib, inləyən Mustafa ağa Arif qürbətə həyata vida etdi. Son nəfəsində belə qəlbi Azərbaycanla çırpınan, bir heykəli belə bizə çox görülən Məhəmməd Əmin Rəsulzadə "Azərbaycan" kəlməsini dilinə gətirib, narahət, məşəqqət dolu həyata gözlərini yumdu. Vətənidə ölməyə belə imkan vermədilər ona.

Qanlı 37-nin günahsız qurbanlarından biri də Əhməd Cavad oldu. Əzilməkdən, döyülməkdən ürəyi dayanan Əhməd Cavad Axundzadə!..

...Bu insanın qərribə taleyi oldu. O, dövrünün bir çox ziyalı kimi, öz dövlətinin istiqbaltını düşünmüş, xalqının bir tərəfdən rusların, digər tərəfdən erməni qaniçənlərinin ayaqları altında əzilməsinə dözə bilməmiş, esərlərin, bolşeviklərin, menşeviklərin, daşnaqların və sayı bilinməyən kimlərin, kimlərin cəllad caynaq



Gəlin Əhməd Cavad Axundzadəni xatırlayaq

qızı Şəhla xanım, Əhməd Cavadın övladları Niyazi, Aydın, yoldaşı Şükriyyə xanım, Heydər Hüseynovun, Ruhulla Axundovun və bütün sayı hələ də dəqiq bilinməyən bu vətən fədailərinin övladları doğma torpaqlarında rahat yaşaya bilməmiş, beziləri

larından xilasını müsavətçilikdə görmüş, xalqının nicat yolu tapması üçün yalnız bu partiyanın hakimiyyətə gəlməsi üçün çalışmışdı. Onunla çiyin-çiyinə çalışan dostu və məsləkdaşı Hüseyn Cavid, Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Mikayıl Müşfiq, Hənəfi

zamanda mürəkkəbliyini anlamaq üçün Əhməd Cavadı "Əhməd Cavadı olaraq qəbul edib, sevmək lazımdır. Hər bir sətrində müstəqillik, azadlıq, rifahı qarşısı kimi çıxış edən, hər bir cümləsi ilə düşməne qan uddurub, onu qorxuzan ilk və yəqin ki, son him-

nar bədənin, daim "Millet" - deyib, "Yaşasın qədim türk elləri" şüarı ilə düşmənlərinə sinə gərən, heç kimsədən qorxmada, çəkinmədən onlara qan udduran, hətta zülmü məhkəmə proseslərində belə, qaranlıq zirzəmilərin, nəmli küncələrində belə adi bir insanın qatlaşa bilməyəcəyi əziyyətlərə qatlaşmış, bir tərəfdən öz acıları, digər tərəfdən isə bir ata kimi, bir ailə başçısı kimi övladlarının - Tuqayının, balaca Yılmazının, Aydınının, ağıllı Niyazisinin, əziyyətli ömrünün vəfali həmdərdi olan gözəl Şükriyyəsinin fikrini çəkirdi. "Görəsən, bəxtsiz taleyimi mənəmlə paylaşan bu insanların sonu necə olacaq?" - deyər düşündü.

...Mən deyən yox, fələk deyən oldusa, Əsdi yellər, gül yanağın soldusa, Dərd əlindən ala gözler doldusa, Sən ağlama, mən ağlayım, gözəlmi!..

Bir şair qəlbinin təlatümlərini anlamaq, onun bir insan kimi mənəvi və fiziki əziyyətlərini başa düşmək çətin deyil, lakin onu olduğu kimi anlamaq üçün, sadəcə olaraq, onun vəziyyətində olub, onun yaşadığını yaşamaq kifayət edər. Bunu isə Tanrı bizə bir daha yaşatmasın, qanlı 37-nin qaranlıq səhifələrini bir başqa zamanda bir daha vərəqləməyək.

Əhməd Cavad Axundzadə yurdumuzun səfali guşəsi olan Şəmkinin Seyfəli kəndində 1892-ci ildə anadan olmuşdu. Uşaqlıq dövrü at belində, yaşıl yamaclar qoynunda keçmişdi. Qardaşları Qulu və Məsimdən istedadına və qabiliyyətinə görə fərqlənirdi. Allədə üçüncü uşaq olmasına baxmayaraq, bütün torpaq və təsərrüfat işlərində qardaşlarına yaxından köməklik göstərirdi. Körpəliyindən atası Məhəmmədəlini itirmiş, anası ilə birlikdə Gəncəyə köçmüşdü. Atası çox dərin savada malik bir adam olmuşdu. Gəncədə olarkən "Cəmiyyəti-xeyriyyə"nin açdığı ruhani məktəbində təhsil alır. O dövrün görkəmli ziyalılarından dərslər almış, dərslərində müvəffəqiyyət qazandıqına görə 8 manat məbləğində qızıl pul təqaüdünə layiq görülmüşdü. Elə bu dövrdə də onun ilk şeiri çap edilir.

(ardı gələn sayımızda)



isə indi də vətənlərinə qayıtmamışlar. Hakim qüvvələrin verdiyi qiymətlərə görə, ədəbiyyatımızın qaymaqları - Ruhulla Axundov güllələndi, Hüseyn Cavid saxtali Sibirdə məhv oldu, Heydər Hüseynov iki körpəsini, sevimli həyat yoldaşını qaniçən pəncəsindən xilas etmək üçün özünü asdı, Yusif Vəzir vətən həsrətinə dözməyib, ağır xəstəlikdən məhv oldu, Mikayıl Müşfiqi sevimli Dilbərindən cəmi 15 dəqiqəlik məhkəmə ayırdı, bu zaman

Zeynəli, Əli Nazim, Tağı Şahbazi və başqa ədəbiyyat xadimləri "troyka" adlandırılan üç qaniçənin 10-15 dəqiqəlik məhkəmələrinin qurbanı olmuşlar.

Əhməd Cavad ömrünün izi ilə getdikcə insanın gözləri qarşısında sanki açıq bir pəncərə açılır. Bu pəncərədən boylanıb baxmaq, onun hər bir addımının səbəbini, hər bir cümləsinin adı və eyni zamanda qeyri-adilliyini, yüksəkliyini, sadəliyini və eyni

nimizin müəllifi qarşısında baş əyib, onun Vətən uğrunda etdiklərini edə bilməsək də, heç olmasa onun ruhu qarşısında əfv edilməyimiz üçün keçirdiyi həyat yolunu düzgün qiymətləndirməliyik!

"Çarpaşlıq" adlandırdığı yol keçdiyi həyat yolu idi. Bu çarpaşlıq yolda onun qarşısına o qədər çətinliklər, sınaqlar çıxdı ki, Qaynar, keşməkeşli ömrünə aldığı fiziki əziyyətlər son qoydu. Çilgün bir ürəyin yaşatdığı qay-